

М.О. Михіденко

Київський національний університет будівництва і архітектури, Україна

СУТНІСТЬ І ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «СІЛЬСЬКА ТЕРИТОРІЯ»

У даному дослідженні розглядаються проблеми сільського розвитку та сільських територій у теоретичному та практичному вимірі. Наведено огляд терміну «сільська місцевість» та «сільська територія» у різних наукових напрямках, у нормативно правових актах та у маніфестах різних міжнародних організацій. Було проведено аналіз і пошук методів визначення поняття «сільська територія» і у даній статті представлено індивідуальне визначення з містобудівної точки зору.

Ключові слова: село, сільський розвиток, сільські території, сільська місцевість, містобудування, сталий розвиток.

Постановка проблеми

Останнім часом науковий світ приділяє увагу до регіональних досліджень. Значну роль надають сільським місцевостям. В Світі розвиваються організації в яких ефективно сільське господарство і добробут сільських районів являється одним з перших пріоритетів. Наприклад, «Продовольча та сільськогосподарська організація ООН» [1], об'єднання країн «BRICS», яке має на меті забезпечувати гідну інфраструктуру в сільській місцевості та у віддалених районах; пріоритетом в повістках об'єднання є освіта, правовий захист населення; запровадження технологій і систем онлайн взаємодії сільського населення з місцевим та районним самоврядуванням [2].

В науковій літературі, в державних і суспільних справах зустрічається, доволі часто, термін «сільський», «сільське поселення», «сільська місцевість» та «сільська територія». Існує безліч тлумачень перерахованих вище термінів. Автори у своїх трудах розглядають ці поняття з різних точок зору. Поки що не зустрічалось універсального, чіткого визначення «сільських територій» в галузі архітектури і містобудування, а пояснення поняття «сільське» дуже неоднозначне. «Сільське» протилежність міському, переважно відноситься до певної характеристики, наприклад, невеликих, малонаселених поселень між містами, сільськогосподарських ландшафтів або типології будівель і споруд народної архітектури. Є твердження що сільська місцевість, це застаріла концепція окремого типу розселення, або навпаки: вона постає актуальною у сучасних реаліях урбанізованого життя [3]. І нажаль, в нормативно правових актах ще досі не закріплено термін «сільська територія». Цей факт стає на заваді при організації і контролю та побудові дієвих державних

стратегій і дотримання законодавчих норм в зоні впливу таких територій.

Дане дослідження покликане:

1) визначити особливості поняття «сільська територія» у містобудівному контексті;

2) вивчити різні тлумачення термінів: «сільський», «сільське поселення», «сільська місцевість», «сільська територія»;

3) та спробувати надати власне визначення «сільська територія», що може допомогти у подальших містобудівних дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вивчаючи сільську тематику важливо звернутися до робіт дослідників, що розглядали цей об'єкт з різних точок зору. З точки зору соціально-економічного напрямку М. А. Хвесик., М. В. Ільїна [4], Х.М. Семенишин [5], В. Г. Прушківський, В. І. Колесников [6]. За географічним напрямом роботи М.О. Барановський, О.В. Барановська [7]. У політичній сфері розглянуто роботи Ю.О. Луукконен [8], Штефан Еверт [9]. У архітектурно-містобудівному напрямі Т. Кузьменко [10], Т. О. Муха [11], Чижевська Л.О. [12].

Незважаючи на численні праці науковців, визначення остаточного терміну «сільська територія» у сфері містобудівної науки ще недостатньо опрацьована. Існує велика кількість визначення терміна «сільська територія», особливо у економічних, соціологічних та географічних науках. Але існує необхідність в оновленому розумінні таких територій. За можливості закріпити дане поняття у нормативно правовому акті.

Мета статті

Метою даної публікації є вивчення частини термінології, що пов'язана з регіональними дослідженнями не урбанізованих територій. Також

поставлено завдання у пошуку і визначенні поняття «сільська територія» з сучасної містобудівної точки зору. На меті маємо також популяризувати труди, що присвячені дослідженню сільських місцевостей і територій.

Виклад основного матеріалу

Сільський розвиток – це процес, якому багато років не приділяли належної уваги на користь процесам урбанізації та розповсюдження тренду на сучасне комфортне життя тільки у містах-мільйонниках. Занепад сільських територій є поширеною проблемою у всьому світі. Вже досить давно, ряд розвинених країни приділяють особливу увагу розвитку сільської місцевості. Представники влади та бізнесу, проектувальники і архітектори у всьому світі шукають стратегії для відродження сільських територій, забезпечення рівних можливостей як урбанізованого так і сільського середовища. Держави пострадянського простору особливо гостро відчувають вплив несприятливих чинників на складену систему розселення. В Україні затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки, але достатніх зрушень щодо досягнення розквіту регіонів поки не відбулось. На це впливають ряд причин: висока корупція на місцевому рівні, відтік і непрофесіоналізм кадрів, наукою не приділена достатня увага до проблем сільського простору та інші.

І нажаль, в нашій країні, сільські території знаходяться у скрутному становищі, хоча, заголовки журналістів рясніють і є докази, що в останні роки спостерігається тенденція міграції міського населення у сільське середовище. Цікаво, що Цифрова революція, і з нею віртуальні можливості працювати віддалено, вирішення комунально-побутових і бюрократичних справ, спілкування – наділило сучасного середньостатистичного мешканця великими можливостями жити і працювати подалі від бетонних джунглів. А саме у сільській місцевості, де є можливість повноцінного відпочинку, покращення емоційного стану, збереження організму від нервового стресу, що часто спровоковано урбанізованим середовищем. Цими перевагами і почало користуватися сучасне люدتво, бо життя за містом наділяє безліч переваг, серед яких:

1) Екологія. Чисте повітря, без вихлопів шкідливих газів і речовин, біорізноманіття, підвищення рівня витривалості людини, тривалі прогулянки лісом, річкою тощо.

2) Право власності на земельну ділянку. При житловому призначенні ділянки кожен власник за допомоги норм, має право вирішувати функціональне планування ділянки самостійно. Наприклад, облаштувати місце для паркування, гараж; побудувати лазню, сауну, хамам; змайструвати альтанку,

гойдалку, басейн, посадити дерева та чагарники, виділити місце для овочів, квітів та інше. Але тільки при врахуванні і дотриманні державних будівельних норм.

3) Приватність та автономність. Одним словом особистий двір без втручання третіх осіб. Можливість облаштувати будинок необхідними комунікаціями, (незалежними від централізованої системи, що не виправдовує себе при блекауті), які будуть забезпечувати дім життєздатністю.

4) Врівноважений ритм життя. Природа, біорізноманіття, аромати – все це антистрес, що підіймає настрій, викликає приємні емоції і покращує роботу мозку. Можливість працювати на віддаленні фрілансером, програмістом, письменником, художником та ін.

5) Культура харчування. Улаштувати власне невелике господарство. Виділити місце під сад, город і вирощувати овочі та зелень. Або альтернатива буде придбання свіжої продукції можна буде у господарствах.

Звичайно є і темна сторона. Як вище вже описувалось, вона полягає у залишенні сільських територій напризволяще в пострадянський період. Тож одними з недоліків проживання у селі в нашій країні є:

1) Недостатня кількість дошкільних і навчальних закладів. Низький рівень якості освітнього процесу. Нестача кваліфікованих кадрів в навчальних закладах. У сільських школах працюють вчителі невисокого класу, так діти не можуть здобути повноцінні знання та творчий розвиток.

2) Низька транспортна доступність. На жаль, за роки незалежності на транспортну інфраструктуру було приділено недостатньо уваги.

3) Труднощі працевлаштування. Брак підприємств, як державних так і приватних; використання земель не за призначенням, бездіяльність пасовищ, особливо через ерозію ґрунтів; військова криза, мінування територій – все це підвищує відтік робочого населення у зовнішню і внутрішню міграцію.

4) Особливості утримання будинку та ділянки. Потрібно вміти розбиратися в сантехніці, електриці та інших комунікаціях. Або знаходити фахівця, яких дуже бракує. Потрібно стежити за станом паркану, або живої огорожі, а також за фасадом, покрівлею і конструкцією даху (хоча це питання з'являється після періоду довгострокової експлуатації). Крім іншого, важливим є самостійного косіння трави, підтримка газону та прибирання сміття, впалого осіннього листя, снігу не тільки на ділянці власника, а й біля нього.

5) Брак культурно-розважального життя. Відсутність поблизу культурно-розважальної функції типу кінотеатрів, клубів, спортзалів, ресторанів, ринків та супермаркетів можуть зробити перебування на сільській території занадто сумним та одноманітним.

6) Безпека сільського середовища, будинку та його мешканців. Через низьке соціальне благополуччя, маргінальний спосіб життя розвиваються незаконні збройні формування, грабінники тощо. Тож місцевому самоврядуванню і мешканцям необхідно подбати про безпеку територій і вжити заходи, щодо встановлення систем відеоспостереження та сигналізації.

Тим часом, розвинені країни за підтримки спеціальних державних програм, закону, приватних фондів і пожертв покращують позаміське життя і сільську місцевість, облаштовуючи її за сучасними стандартами якості, естетики, комфорту і безпеки [13].

А все ж таки повернемось до питання: що є сільською територією? Що її характеризує? Історично склалося, що сільське життя було певним орієнтиром національної ідентичності, духовності і працьовитості. Кожне село має свої особисті ознаки, традиції, а тому термін теж досить неоднозначний. Часто визначення сільської території може бути пов'язаним з конкретними характеристиками, наприклад села різної категорії (малі, середні, великі і т.д.), або поселення, і територій між селами та містами: таких як сільськогосподарські ландшафти, лісгосподарські, території природоохоронного призначення. Більшість визначень об'єднує те, що сільська місцевість часто розглядається як протилежність місту. Існують різні характеристики та класифікації, які пояснюють, що сільські райони дуже різноманітні. Існують великі відмінності в густині населення, відстані від різних категорій міст. Різняться ці території і за сільськогосподарським використанням та мають відмінності у соціально-економічній ситуації. Розібратись з визначенням нам допоможуть вітчизняні та закордонні дослідники.

І так, якщо розглянути термін з огляду соціально-економічних наук, то за дослідженням авторів під сільськими територіями розуміється економічний та географічний ареал, утворений в результаті антропологічної обробки і перетворення природного комплексу. А головними компонентами є ресурс, виробництво, рекреаційна діяльності і життєдіяльність населення [4].

Далі у дослідника визначається, що сільські території – це обжита місцевість населенням, що має природні ресурси, соціально-культурно і побутові умови здійснює соціальні, виробничі та екологічні функції. Тож, тут сільські території економічно продуктивні, екологічно надійні і соціально виправдані осередки. А саме соціальна сфера села в

даному дослідженні є на першому плані [5].

Інший науковий труд дослідників доводить, що сільська територія – є складною конструктивною системою що складається з біоекологічного, соціального, економічного та інституціонального факторів. А також ця система знаходиться не зоні впливу урбанізованих територій [6].

Дослідники з географічної галузі, досліджують «сільські території у несприятливих умовах». Тут автори керуються нормативами визначення сільських територій ЄС. А саме для адміністративних одиниць NUTS-3. В ЄС сільськими будуть такі території, в яких відсоток міського населення є менш ніж 50%. Є категорія проміжних територій, це 50–80% міського населення, і міський де цей показник становить 80% [7].

До речі, щодо ЄС, термін «сільська місцевість» або «сільська територія є такою територією, яка знаходиться на далекій відстані від урбанізованих центрів, а її населенню бракує необхідна інфраструктура, що надає економічну і соціальну безпеку[8]. А Основним критерієм виступає доступність до соціально-побутових і розважальних послуг. В ЄС цей термін може включати малі міста, регіональні центри та інше. Так, до сільської місцевості належить приблизно 80% сумарної території ЄС ідесь половина населення [9].

В Європі, за статистикою та в політичній діяльності сільська місцевість визначається певною кількістю мешканців. І тут немає ніякої сталої формули, кожна країна може встановити свою кількість. Наприклад, у Швеції сільську місцевість становлять поселення з населенням менше 200 осіб з розкиданими окремо на великій відстані збудованими будинками. За сільській програмі ЄС встановлено максимальну кількість мешканців 20 000 осіб для визначення сільського населення [13].

В архітектурно-містобудівному аспекті дослідники загалом не дуже відокремлюють населенні пункти від сільськогосподарчих земель, лісових угідь та інших. Наприклад, в дисертаційному дослідженні автор розглядаючи «приміські сільські поселення» виділяє 3 основні типи таких поселень:

- ☐ сільськогосподарські;
- ☐ несільськогосподарські;
- ☐ змішаного типу [10].

Перші безпосередньо знаходяться на землях сільськогосподарчого призначення; другий тип розташовується поряд з такими виробничими землями; а третій тип характеризується зайнятістю робочого населення на підприємствах за межами поселення. Також автором запропоновано 14 різних підтипів поселень за особливими функціями [10]

Ближче доходимо до висновку, що сільська територія це не просто середовище існування населення і ведення ним господарчої діяльності, або навпаки що це територія, що знаходиться за межами населеного пункту, охоронних територій, лісових, мисливських угідь тощо. Сільську територію потрібно розглядати комплексно. Це поєднання сільського господарства, населення з його основною роботою, природного ареалу у максимально збалансованих відносинах. [11].

В працях ландшафтно-туристичного спрямування також розглядається сільська територія як цілісна система всіх причетних компонентів. Можна помітити, що автор виділяє окремо «сільські території» та «поселення». Але за контекстом роботи слідує, що не всі «поселення» можуть відповідати розвитку туристичного спрямування. Вигідно і функціонально виправдано відтворення туристичної інфраструктури на сільських територіях окремих від поселення [12].

Висновки

Реформації, радикальні політичні та соціальні зміни, призвели до того, що промислові та сільськогосподарські місцевості знелюдніли. Фахівцями було визначено, що понад 90% площі України є сільськими територіями, а проживають на цих територіях близько 52% населення [14]. Швидкі міграційні розподіли людей і складна демографічна ситуація в країні призвело до того, що акцент розвитку було змінено туди, де проживає більшість населення. І це ускладнило життя людям у сільській місцевості.

Отже, підсумовуючи розглянуті вище дослідження в галузі економіки, соціології, географії, архітектури та містобудування можна зробити висновок, що об'єкт дослідження «сільська територія» потрібно вивчати комплексно в ланцюжку взаємозв'язку між природою-охороною середовища-екологією-економікою-соціологією-кліматологією і населенням. Сільське поселення, село не можна розглядати без навколишньої ситуації (господарські землі, угіддя, охоронні зони, заказники і т.д.). Тому одним з нововведень у Законі №711 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» є розробка кожною територіальною громадою (міської, селищної та сільської) свого власного комплексного плану просторового розвитку.

Тож маємо визначення, що «сільська територія» – це складний об'єкт дослідження, що в своєму складі має: території сільськогосподарчого, лісгосподарського використання, природоохоронного, навчального, оздоровчого, рекреаційного, реабілітаційного й історико-культурного призначення, сільські населені пункти і поселення [15].

Закріпити даний термін на законодавчому рівні допоможе досягти цілі сталого розвитку, пришвидшити реалізацію проєктів розвитку і організувати відповідно правові відносини щодо сільських територій.

Література

1. FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) Digital Technologies in Agriculture and Rural Areas URL: <http://www.fao.org/3/ca4985en/ca4985en.pdf>
2. BRICS Information Centre, Declaration of BRICS Ministers of Agriculture, 2016 URL: <http://www.brics.utoronto.ca/docs/160923-agriculture.html>
3. Annegret Haase, Manuel Wolff, Petra Špačková, Adam Radzimski Reurbanisation in Postsocialist Europe – A Comparative View of Eastern Germany, Poland, and the Czech Republic*, Comparative Population Studies 2018
4. Хвесик М. А., М. В. Ільїна Методологічні засади диференціації сільських територій. Економіка АПК. 2018. № 4. С. 12-18
5. Семенишин Х.М. Визначення поняття "сільські території": соціально-економічний аспект. Наук. вісн. Нац. ун-ту державної податкової служби України (економіка, право). - 2012. - № 4. - С. 28-32.
6. Прушківський В. Г., Колесников В. І. Теоретичні підходи до визначення сільських територій. Проблеми економіки. 2014. № 4. С. 127-132.
7. Барановський М.О., Барановська О.В. Сільські території України у несприятливих умовах: підходи до делімітації, особливості розвитку. Суспільно-географічні дослідження. Херсон DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2021-15-1>
8. Juho Luukkonen Planning in Europe for 'EU'rope: Spatial planning as a political technology of territory. Planning Theory 2014 DOI: 10.1177/1473095213519355
9. Stefan Ewert Ländliche Räume in Deutschland – ein Überblick. BPB 2021 URL: <https://www.bpb.de/themen/stadt-land/laendliche-raeume/334146/laendliche-raeume-in-deutschland-ein-ueberblick/>
10. Кузьменко Т. Ю. Принципи функціонально-планувальної організації приміських сільських поселень (на прикладі Північно-Східного регіону України): автореф. дис. ... канд. архітектури: 18.00.04; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2018. – 20 с.
11. Муха Т. О. Функціонально-планувальна організація агропоселень (на прикладі Полтавської області): автореф. дис. канд. архітектури: 18.00.04; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова.
12. Чижевська Л.О. Кандидатська дисертація: «Принципи архітектурно-планувальної організації сільських територій і поселень з туристично-рекреаційними функціями». Дисертаційне дослідження, КНУБА, 2021.
13. Politik für periphere, ländliche Räume: Für eine eigenständige und selbstverantwortliche Regionalentwicklung. Sekretariat der ARL: WR V „Rechtsgrundlagen der Raumentwicklung“ Hannover, September 2008 Positionspapier Nr. 77 ISSN 1611-9983
14. Соціоекологічні пріоритети сталого розвитку сільських територій : [монографія] / [В. І. Куценко, Я. В. Остафійчук, М. В. Ільїна та ін.]. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2016. 351 с.

15. Михіденко М.О. Важливість визначення поняття «сільська територія». Перспективи розвитку територій: теорія і практика. Поствоєнне відновлення». VIII Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених 14.11.2024

References

1. FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) Digital Technologies in Agriculture and Rural Areas URL: <http://www.fao.org/3/ca4985en/ca4985en.pdf>
2. BRICS Information Centre, Declaration of BRICS Ministers of Agriculture, 2016 URL: <http://www.brics.utoronto.ca/docs/160923-agriculture.html>
3. Annegret Haase, Manuel Wolff, Petra Špačková, Adam Radzimski Reurbanisation in Postsocialist Europe – A Comparative View of Eastern Germany, Poland, and the Czech Republic*. Comparative Population Studies 2018
4. Khvesyk M. A., M. V. Ilyina Methodological principles of differentiation of rural areas. Economy of agro-industrial complex. 2018. No. 4. P. 12-18
5. Semenishyn H.M. Definition of the concept of "rural territories": socio-economic aspect. Science release National University of the State Tax Service of Ukraine (economics, law). - 2012. - No. 4. - P. 28-32.
6. Prushivskiy V. G., Kolesnikov V. I. Theoretical approaches to the definition of rural areas. Problems of the economy. 2014. No. 4. P. 127-132.
7. Baranovsky M.O., Baranovska O.V. Rural territories of Ukraine in unfavorable conditions: approaches to delimitation, features of development. Socio-geographic studies. Kherson DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2021-15-1>
8. Juho Luukkonen Planning in Europe for 'EU'rope: Spatial planning as a political technology of territory. Planning Theory 2014 DOI: 10.1177/1473095213519355
9. Stefan Ewert Ländliche Räume in Deutschland – ein Überblick. BPB 2021 URL: <https://www.bpb.de/themen/stadt-land/laendliche-raeume/334146/laendliche-raeume-in-deutschland-ein-ueberblick/>
10. Kuzmenko T. Yu. Principles of functional and planning organization of suburban rural settlements (on the example of the North-Eastern region of Ukraine): autoref. thesis ... candidate of architecture: 18.00.04; Kharkiv. national city university farm named after O.H.M. Beketova. – Kharkiv: XNUMX named after O.H.M. Beketova, 2018. – 20 p.
11. Mucha T. AT. Functional and planning organization of agro-recreational eco-settlements (on the example of Poltava region): autoref. thesis Ph.D. of architecture: 18.00.04; Kharkiv. national city university farm named after O.H.M. Beketova.
12. Chizhevska L.O. Candidate's thesis: "Principles of architectural and planning organization of rural areas and settlements with tourist and recreational functions." Dissertation study, KNUBA, 2021.
13. Policy for peripheral, rural areas: For an independent and self-responsible regional development. Secretariat of the ARL: WR V "Legal basis for spatial development" Hanover, September 2008 Position paper No. 77 ISSN 1611-9983
14. Socio-ecological priorities of sustainable development of rural areas: [monograph] / [V. I. Kutsenko, Ya. V. Ostafiichuk, M. V. Ilyina, etc.]. Kyiv: State University of IEPSS of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2016. 351 p.
15. Mykhidenko M.O. The importance of defining the concept of "rural territory". Prospects for the development of territories: theory and practice. Post-war recovery". VIII International Scientific and Practical Conference of Graduates and Young Scientists November 14, 2024

Рецензент: д-р архіт., проф. Н.М. Шебек, Київський національний університет будівництва і архітектури, Україна.

Автор: МИХІДЕНКО Марта Олександрівна
асистент кафедри містобудування, аспірант
Київський національний університет будівництва і архітектури
E-mail – mykhidenko_mo@knuba.edu.ua
ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6478-8381>

THE ESSENCE AND PROBLEMS OF DEFINING THE TERM «RURAL TERRITORY»

M. Mykhidenko

Kyiv National University of Construction and Architecture, Ukraine

This article is devoted not to urbanized territories, but to rural territories. It turned out that when considering this term, there is a need for an in-depth study of the origins of the formation of the concept of "village". Historically, a village is both a diversity of resources and a place of production capacities and agricultural products. The village has always been a mirror of the spirituality of peoples, traditions and reflected its national exclusivity. The village is rich in natural biodiversity and cultural heritage. All this requires the need to study, develop and improve rural territories. But it turned out that in the Ukrainian legislation the concept of "rural territories" is not officially approved. The term is used in state acts, but its definition in the legal field is not officially. This concept has been studied by many scientists in different fields of scientific activity. The term "rural territories" is used in various concepts and development strategies, for example: "Draft Strategy for the Development of Agriculture and Rural Territories of Ukraine for the Period up to 2030"; in the legal field; in political slogans, etc. The term "rural territories" is used, but unfortunately, it has not yet been officially enshrined in law. And this has led to many problems, such as: confusion in the theoretical aspect, corruption schemes at the practical level, incorrect interpretation in regulatory documents, and with all this, the failure to allocate funds due to the uncertainty of the object, which leads to the decline of rural areas.

But there is a fact of population migration from urbanized cities to the hinterland (villages, suburban areas, etc.). This is explained by poor ecology, the inadequate condition of Ukrainian cities, the development of viruses (Covid, hepatitis, etc.) in cities with a population of over a million, and military actions. Therefore, the article

discusses some of the positive aspects of living in rural areas, and also studies the problems that a modern resident may face.

Domestic and foreign researchers helped to understand the question of what "rural territories" are and what characterizes them. The article provides an interdisciplinary analysis of the definition of rural areas from different scientific points of view. There are many definitions in different countries. They vary depending on the economic, social, demographic and political characteristics of the states.

In the article, we also gave our individual definition of the term "rural territories " from the point of view of a new look at town planning science. We consider it important to pay special attention to the development of rural areas in the urban development aspect.

This study can help the Ukrainian Legislation and regulatory framework to achieve success in the tasks set on the topic of regional development. And it can also become a good foundation for subsequent scientific works.

Key words: *village, rural development, rural territories, countryside, town planning, sustainable development.*